

PAGINI LITERARE

S U M A R U L

Octavian Dănilă, *Sensul împlinirii prin sacrificiu*

Teodor Murășanu, *Pe unde cresc stejarii' nalți, Răpirea Ilenei, — In Țara lui Gelu Domn, — Destin (Versuri)*

Ion Ionaș, *Intre două lumi (Schiță)*

Eugeniu Todoran, *Asupra criticii lui Maiorescu*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PE MARGINEA CĂRȚILOR

Ion Țigăra, *Plaut, Militarul îngâmfat, trad. de N. I. Herescu. - Aurel Marin, Mircea Streinul: Drama casei Timoteu. - George Popa, Vasile Netea: Țara Oașului.*

C R O N I C I

Teodor Murășanu, *Suflu eroic. — Dimitrie Danciu, Bustul lui Il. Chendi la Mediaș. — George Popa, „Iancu Jianu“ de Paul Constant. — „Râsul morților de aur“ de Const. Fântâneru. — V. Feneșan, Francois Villon.*

Bibliografie

An. VIII

Nr. 7—8

1941

Exemplarul Lei 10. —

CITIȚI:

(grupul „Abecedar“ și „Pagini Literare“)

ION BĂLAN,

FEBRE CERESTI, poeme

VLAICU BĂRNA,

BRUME, poeme

V. BENEȘ,

HANUL ROȘU, nuvele

M. BENIUC,

CANTECE DE PIERZANIE

CÂNTECE NOUI

N. CARANICA,

POEME ȘI IMNURI

ROMULUS DEMETRESCU,

INSEMNĂRI CRITICE

sub apariție la I. E. Torouțiu.

EMIL GIURGIUCA,

ANOTIMPURI, poeme

**POEZII TINERI ARDELENI, antologie cu 18
măști în lut de I. Vlasiu.**

TEODOR MURĂȘANU,

LILIOARA, poeme

GRIGORE POPA,

CARȚEA ANILOR TINERI, poeme

IONEL NEAMTZU,

ORAȘUL NORDIC, roman

ABONAMENT:

În țară, pentru particulari anual . . . Lei 160.

„străinătate . . . . . dublu

Exemplarul . . . . . Lei 10.

Inscrisă la Tribunalul Turda S. I, registrul publicațiilor, sub Nr. 3283 din 20 Iunie 1938

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: TURDA, STR. AXENTE SEVER, 15

Tiparul tipografiei „Arieșul” S. A., Turda 118-941

SENSUL IMPLINIRII PRIN SACRIFICIU

Nu există manifestare sau formă de viață spirituală care să nu primească botezul de foc al sacrificiului. Căci, în măsura în care omul nu poate trăi fără gândul eternității, fără conștiința tragicului existenței sale și — ca un corolar al acestora — fără dorul mântuirii, destinul său în lume este legat în mod fatal de nevoia sacrificării.

Privită într'un sens mai larg, nevoia de sacrificare ne apare ca un act complex, de o uimitoare amploare și vitalitate spirituală. Ea este legată, la obârșie, de cele mai elementare forme de viață religioasă. Din acest punct de vedere sacrificiul se identifică, pe plan religios, cu însăși nevoia de adorație, devenind un act con-substanțial al sacralului sau al sacramentalului. Ce alt ceva este, de pildă, tulburătorul și mărețul cult zalmoxeean, care a deschis larg porțile Nemuririi nobililor (locuitorii ai pământului trac, decât un simbol al sacrificării? Sau ce altă talmăcire poate avea sublima dramă a Crucificării, decât aceea a izbăvirii omului, cu prețul celei mai înalte dăruiri pe care o cunoaște planeta, a însuși Fiului lui Dumnezeu?

În momentul în care omul a crezut în existența unui Dincolo, a unei Forțe necunoscute — concretizată în conceptele de Natură, Destin sau Dumnezeu — ce-și imprimă pecetea asupra tuturor acțiunilor și al alcătuirilor vieții sale, el a simțit nevoia înduplecării și implorării acestei Forțe, spre a-i înlătura deslănțuirile necruțătoare sau a-i culege binefacerile, prin acte de sacrificare. Nimic nu se săvârșește în această lume fără voința Zeului sau împotriva puterii Destinului și orice năzuință sau păcat omenesc implică o ispășire, sub același semn, implacabil și necruțător, al Ursitei.

Iată formula tragică care a sguduit puternic condiția omenească a antichității, populând miturile și dând naștere celor mai sublime creații ale geniului grec. Eroii din tragediile celor mai cuprinzători autori greci ca Eschyl, Sofocle și Euripide, se mișcă în acest climat specific, de ispășire sub semnul Ursitei, de suferință, de împlinire prin sacrificiu. Fermecătoarea Alkestis, tânăra soție a regelui Admetos, pentru a împlini poruncile zeiței Athena — care reclamă moartea soțului său fiindcă nu i-a adus sacrificii — acceptă fără șovăire și cu seninătate, în culmea fericirii sale, să moară în locul soțului său.

Gestul dramatic și măreț al autosacrificării reginei Alkestis, simbolizează misterul universal al împlinirii dragostei prin sacrificiu,

a desăvârșirii ei supreme prin moarte. Orice dragoste mare care depășește dimensiunile obicinuite ale omenescului, se plătește cu tribut de sânge și cu jertfă. Iar cea mai plină realizare a ei se face numai în moarte, prin participarea totală la actul sacrificării. În această idee, tragică și sublimă în acelaș timp, în această „minune a iubirii”, zace și înțelesul profund al cuvintelor lui Iisus: „Nimeni nu are o iubire mai mare decât aceasta ca cineva să-și pună sufletul pentru prietenii săi” (Ioan, 15,13.)

Ideea răscumpărării prin jertfă este oglindită deasemenea cu prisosință în mitul Oedip sau în Iphigenia. Antigona și Iphigenia sunt victime ale aceleiași ordine prestabilite, împlinind, prin moartea lor, dănuirea dragostei și a legilor cetății. Martiriul Antigonei, a acestei fecioare cu profil de legendă, care a străbătut secolele ca un mesajiu de foc, întruchipează, în gradul cel mai înalt, triumful iubirii și împlinirea oricărei creații, prin sacrificiu. „Ce înseamnă — se întreabă Wagner — această dragoste care nu era nici sexuală, nici maternă, nici filială, nici frățescă? Era cea mai sublimă floare a tuturor acestor iubiri. Din ruina tuturor acestor iubiri renegate de societate și de stat, se nascu minunata floare a purei dragoste omenesci. Ea, Antigona, trebui să se jertfească pentru ordinea stabilită. Dar poporul și chiar cei ce-o osândiră, au simțit înalta conștiință ce o simboliza dânsa”.

Creația își are rădăcinile crescute din suferință. Iar suferința, fiind iscată de conștiința tragicului existenței, cere răscumpărarea prin sacrificiu. „Creația — scrie Unamuno în eseul asupra lui Don Quijote — nu poate fi decât neîncetată îndoială și neîncetat început: viața trebuie să cunoască, în cuprinsul ei, repetate morți și reînvieri: Cei care nu mor, nu mai trăiesc”.

La obârșia oricărei creații stă deci sacrificiul. În această tematică a dramei Creatorului de frumos, zace și semnificația baladei Meșterul Manole. Pornit să dureze lăcaș de închinare și de rugăciune, îndrăznețul meșter zidar, atrage asupra operei sale urgia fatalității. El trebuie să plătească realizarea faptei sale creatoare cu cel mai mare preț: jertfirea propriei sale soții. Situată la această înălțime spirituală, fapta soției lui Manole, ca și cea a Antigonei, tălmăcește însăși problematica Frumosului: viață și alcătuire nouă prin risipire, răscumpărarea iubirii prin suferință, împlinirea creației prin sacrificiu.

Considerațiile de mai sus sunt departe însă de a istovi în întregime sensul împlinirii prin sacrificiu. Ele vizează doar un aspect al problemei. Situat în sensuri verticale și privit dela o altitudine spirituală care ne oferă o priveliște de ansamblu asupra destinului omenesc în lume, sacrificiul ne apare într-o lumină nouă, înzestrat cu bogate virtuți și semnificații metafizice. El poate fi considerat ca o *atitudine în fața vieții*, ca o categorie dominantă a omenescului, ca un *mod al mântuirii omului*, a împlinirii destinului său, pe un întreit plan în acelaș timp: metafizic sau — am spune — existențial, etic și pe acela al vieții comunitare.

Apreciată dela această înălțime spirituală, atitudinea de sac-

rificare încetează de a se mișca exclusiv între dimensiunile miticului sau ale sacralului. Ea nu îndeplinește numai funcțiunea de răscumpărare a unui păcat omenesc, reclamată de un blestem al fatalității sau de legile unei colectivități. Ci ea definește și justifică însuși destinul demiurgic al omului, aspirând, din acest punct de vedere, la rangul de valoare supremă a vieții, în sensul turburătorului „ordo amoris” schelerian sau a „desnădejdei” kierkegaardiene. Parafrazând cuvintele lui Kierkegaard „cine este posedat de desnădejde, nu poate muri” („Traité du Désespoir” — Galimard, Paris, 1930, pag. 71) am zice, referindu-ne la problema noastră, că acela care este posedat de sacrificiu, acela care ridică sacrificiul la rangul de necesitate, trăește cele mai mari bucurii pe care le poate oferi viețuirea întru spirit.

Luată în acest înțeles, de împlinire a unui proces de transfigurare a vieții, iscat pe planul conștiinței, atitudinea de sacrificare presupune o anumită ambianță spirituală. Ea crește într'un climat interior specific, de o înaltă tensiune, avându-și rădăcinile crescute din suferință și din sentimentul tragicului.

Trăirea cu intensitate, pe plan interior, a antinomiei dintre spirit și viață, dintre setea nemuririi și sentimentul vremelniciei, stârnește în om conștiința tragicului existenței sale. Omul își declară propria lui existență drept o problemă, chiar cu riscul de a nu o putea soluționa niciodată. El se sbate neîncetat între aceste două alternative ale condiției sale pământene, căutând, în efortul de împăcare a lor, firul mântuirii. Această dramatică luptă a omului de a scăpa din jăratecul incertitudinilor interioare, se face însă cu prețul unor sfâșietoare dureri. Ea constituie totuși cea mai desăvârșită performanță a demiurgiei sale, cel mai mare și mai frumos episod al năzuințelor sale sub zodia spiritualului. De aci poziția paradoxală și noblețea omenescului în lume.

Nu este locul să insistăm aci asupra diferitelor drumuri ce duc la mântuire, asupra posibilităților pe care le are omul de a ieși din tragicul impas existențial. Reținem doar faptul că procesul de alegere a uneia dintre cele două alternative amintite mai sus, se face cu prețul unor mari renunțări și sacrificii. Căci, râvnind la savorile și frumusețile fără prihană întâlnite la fiecare cotitură a drumului ce duce spre desăvârșirea întru spirit, omul nu poate uita gustul plăcerilor pe care i le oferă trăirea cu plenitudine a vieții. Năzuind neîncetat spre imaginea vecinicii, el nu poate scăpa de obsesia celeilalte imagini, a vremelniciei. Ținuturile din țara Nemuririi și a Desăvârșirii, sunt frumoase și însorite, oglindind strălucirea fericirii paradisiace. Ele sunt bătute însă adesea de vântul amar al zădărnicii. Căci pământeanul care le străbate poartă pe tălpi nisip din lutul unui alt tărâm.

Sunt edificatoare, în acest sens, următoarele rânduri ale d-lui Grigore Popa din suculentul său studiu „Superlativul vieții”. (Gândirea, anul XVIII, Nr. 6, pag. 322). Alegând — scrie d-nea sa — renunț la o parte din mine, sacrific pentru totdeauna aspirații și doruri, ce realizându-se ar fi putut constitui cuibul fericirii mele. Această

sfășiere a propriei mele ființe, făcută cu conștiința unei severe gravități și în deplină libertate, îmi lasă în suflet ca prelungirea unei frumuseți ce era să fie, o nostalgie amară. Povara ei devine cumplit de dureroasă în clipa de răstărite, când trăim chinuitoarea impresie că asistăm la propria noastră prăbușire”.

Atitudinea luată față de conflictul nostru existențial, implică deci sacrificiul. Acesta ne apare astfel drept cea mai cuprinzătoare categorie a tragicului, drept o substanță implicată în însăși nevoia împlinirii destinului ontologic. Din acest punct de vedere, setea nemuririi și setea de tragic, însemnează, în ultima analiză, sete de sacrificiu.

Cu aceste considerații am pășit însă în câmpul acțiunii, în domeniul Faptei. Dacă, pe plan ontologic, se poate vorbi despre un mod al mântuirii prin cunoaștere, pe planul acțiunii, nevoia sacrificării rămâne unicul mod al împlinirii totale. Nu se poate concepe acțiune care să nu participe cu plenitudine la actul sacrificării. Sacrificiul este cheia de boltă a oricărei acțiuni.

Circumscrișă la semnificația Faptei, atitudinea de sacrificare vedește o pronunțată vigoare spirituală și o largă respirație etică. Ea se înscrie în rândul prerogativelor acesteia ca un act constitutiv, imprimându-i caracterul de înaltă și autentică eticitate. Fapta care nu izvorăște din dragoste și care nu rodește prin sacrificiu, este goală, răsunătoare ca un metal de proastă calitate, sau strălucitoare ca o floare fără rod. Luminează dar nu încălzește, încântă dar nu înalță, nu mișcă.

Numai în sacrificiu se vedește maiestatea și dinamismul Faptei. Numai prin el fapta omenească are rodnicie. Sacrificiul menține contactul dintre om și Dumnezeu și dă sens vieții, colorând-o de dogoarea iubirii și a credinței. Prin sacrificiu întreaga noastră ființă spirituală aspiră la perfecțiune, sporește întru desăvârșire, urcând treptele demiurgiei. Numai în sacrificiu și prin sacrificiu se împlinesc destinele omeniei noastre.

Sacrificiul mai este și un act de mare îndrăzneală. Căci din substanța lui cresc și se plămădesc, ca niște văpăi crepusculare, virtuțile Eroului. Măsura de uriaș a acestuia este crescută din dragoste și suferință, iar destinul său nu-și află împlinire decât în sacrificare. Drumul Eroului este un calvar lung, pătat cu sânge și răscumpărat la fiecare cotitură cu câte o renunțare. Pe culmile acestui calvar, Eroul, transfigurat de măreția gestului său, cu figura acoperită de nimbul dragostei și a luminii, aduce ofranda celei mai mari jertfe: moartea pentru credința lui. Omul nu cunoaște o mai frumoasă și o mai înaltă întrupare a destinului său pământean, a demiurgiei sale, decât aceasta.

Atitudinea de sacrificare își justifică însă pe deplin rodnicia și frumusețea etică numai prin participarea la destinul *vieții comunitare*. Sacrificiul care vizează exclusiv proprietatea insului, își pierde vigoarea și autenticitatea. El se afirmă, dimpotrivă, ca un act viril, dinamic și constructiv, numai când depășește pragul individualului, realizându-se pe planul vieții colective. La aceasta se

reduce de altfel chiar esența și structura etică a atitudinii de sacrificare. Căci sacrificare înseamnă renunțarea benevolă la aspirații și beneficii personale, în schimbul unui ideal, a unor valori și credințe care depășesc granițele existenței individuale.

Sacrificiul nu cunoaște altă lege sau altă dialectică decât aceea a risipirii insului pentru un ideal care, deși înflorește în câmpul conștiinței sale, nu-i mai aparține lui ci altora. Este idealul vieții comunitare, idealul Patriei. Acei care se sacrifică sunt sămânța din care rodește viața cea nouă. Este revelatoare, din acest punct de vedere, următoarea asemănare a Apostolului Pavel, comentată de d-l Nichifor Crainic: „Planta viitoare a grâului răsare din bobul de sămânță pe care îl îngropi în pământ. Dar ea nu se va desvolta decât cu prețul putrezirii bobului. Altfel e bobul și altfel e planta; dar planta rămâne totuși „trupul seminții” din care a răsărit”: (Ortodoxie și Etnocrație. pag. 102). Bobul de sămânță este fapta celui care se sacrifică, fapta eroului. Iar planta viitoare este rodul acestei jertfe: biruința și împlinirea unui ideal. Acest ideal este altfel decât fapta, o depășește și nu se poate realiza decât prin sacrificarea insului, după cum planta viitoare răsare prin putrezirea seminței. Jertfa celor ce au murit — scrie Pârvan în impresionantul imn închinat celor căzuți pentru libertate — o vedem noi, așa precum vedem sublimul în artă și în gândul genial. Ei au dat, nu jertfa, ci fapta. Înțelegerea acestei „fapte”, ca salvare a viitorului, ca salvare a națiunii, ca salvare a fiecăruia din noi, e lămurirea noastră, dată faptei lor, care stă de sine, cu, sau fără înțelegerea noastră. (Memoriale pag. 128). Această imagine revelatoare rezumă însăși drama și destinul eroului. Ea tâlmăcește, atât de sugestiv, chiar sensul împlinirii prin sacrificiu.

În substanțiala lucrare „Sensul Suferinței” („Le sens de la souffrance” trad. Klossowski, Aulia, Paris 1936), tratând despre funcțiunea metalizică a suferinței, despre modul în care acest concept se luminează în cadrul etice existențiale, Max Scheler se ocupă și de semnificația sacrificiului. Ceea ce constituie, după Max Scheler, esența suferinței, este sacrificiul părții pentru tot. Iar sacrificiul își găsește expresia majoră și autentică numai în „realizarea unei valori superioare” care este în funcție de „realizarea unui rău de ordin inferior”. La lumina acestei concepții, suferința apare drept o condiție „sine qua non” a oricărei creații, drept sens al vieții comunitare. Ea vedește, în al doilea rând, convingerea că, orice realizare superioară, orice înfăptuire de ideal, presupune preexistența și săvârșirea unui rău de natură inferioară, cu alte cuvinte, sacrificarea insului. Destinul totului, în cazul de față al vieții comunitare, al națiunii, se împlinește numai prin sacrificarea părții, a insului, a eroului.

Ne vom opri o clipă la această din urmă semnificație ce decurge din lucrarea lui Max Scheler întru cât prezintă un vădit caracter de actualitate. Din această concepție profund creștină, a sacrificării părții pentru tot, a vieții individului în folosul Patriei, își extrage seva noua ordine spirituală și politică europeană, instau-

rată de Fuehrerul marelui Reich german, Adolf Hitler. Pentru biruința și destinul acestei ordine, sacrificiul este ridicat la rangul de necesitate iar Patria la acela de religie. Din acest nou ideal de viață decurge — cum afirmă d-l Nichifor Crainic — noul etos pe care România tânără îl trăiește ca pe o aprigă sete de reînnoire, de renaștere. În sufletul tineretului — continuă d-nia sa — acest etos însemnează o convertire dela individualismul egoist, la alturismul constructiv. În antinomie cu politica democratică de până ieri, el este necesitatea de a se dăruia pe sine însuș poporului său. Dacă democrația este arta de a sacrifica poporul în beneficiul personal, etosul naționalist e, dimpotrivă, arta de a sluji poporul prin sacrificarea ta. (Viața spirituală în România de azi — Gândirea, anul XIX, Nr. 10, pag. 638). Se pecetluiește astfel la lumina acestei noi concepții de viață statală, pentru totdeauna, soarta unei lumi în descompunere, lumea democrației, a iudocrației, a cărei menire satanică a fost: exploatarea totului, a națiunii, a omenirii, în folosul unei clase ostracizate sau a unui club de partizani.

Sfâșierile dureroase pe care Neamul nostru le-a îndurat în decursul acestui an, trebuie să le considerăm, din acest punct de vedere, nu atât ca o pedeapsă abătută asupra roșturilor noastre din cauza unor fărădelegi capitale ale trecutului, ci, mai ales, ca un semn, ca o chemare, ca un îndemn. Din noul și profeticul suflu care a înflorit pe pământul Germaniei și al Italiei și al care acum se înalță ca o coloană de foc în așa lumii întregi, să culegem, acum, în ceasul al unsprezecelea, această înaltă și nepieritoare învățătură: Nici o înnoire nu se face fără suferință, nici o biruință fără jertfă. Iar împlinirea destinului împăratesc al Neamului se săvârșește numai prin dăruirea noastră eroică de fiecă clipă. În această idee zace și numai în ea, sensul creștin și românesc al vieții noastre.

Iar acum, când oștile românești, ca vijelia unui iureș năpraznic, s'au urnit să înscrie cu sângele și cu jertfa lor în istoria lumii vecinicia Neamului românesc, să întonăm, împreună cu nemuritorul Pârvan, imnul închinat lor:

„Cântați imnul eroilor biruitori prin moarte. Cântați bucuria biruinței, mereu aceiași și mereu nouă, ca soarele dimineții. Cântați bucuria unică a luptătorilor iubirei, asupra asalturilor zadarnice ale luptătorilor urei. Noi am biruit în bucurie și în seninătate, ei au crezut că biruiesc, dar biruințele lor erau amare: fără bucurie și fără speranță. Noi am biruit cum biruește primăvara gerul iernii, ei au biruit cum biruește grindina holdele verii... Noi am biruit cu gândul, ei au biruit cu trupul. Și biruința lor s'ă uscat ca iarba de arșiță. Și biruința noastră a crescut ca arborele vieții.

„Cântați eroi, imnul martirilor, care de zeci de veacuri au sângerat pentru libertatea de azi. Cântați lauda vitejilor, cari în singurătate și uitare, au apărat de veacuri patria dacoromană de azi.

„Și voi care ați pierdut pe cei uciși, nu împuținați vieța prin plânsul vostru, nu întunecați lumina lumii prin doliul vostru, ci creșteți puterea voastră, pentru ca să împliniți și locul celor plecați”.

OCTAVIAN DĂNILĂ

PE UNDE CRESC STEJARII 'NALȚI

Pe unde cresc stejarii 'nalți
Și noduroși se 'mbuibă ulmii,
De ce nu te-ai dori și tu
In maiestatea culmii!?

Din începuturi fără ani
Sunt frați de cruce om și stâncă,
Dece nu ți-ai poști și tu
O palmă-brâncă!?

Prin mii de guri și rădăcini
Să-ți sorbi putere și substanță,
Un Briareu cu mii de ochi
Și mâini-distanță...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ciclop, ți-ai arde 'ntr'un vulcan
Atelierul-matahală,
Ciocanul:- Reșiți de oțel,
Negoiul:- nicovală.

La focul strașnic înroșit
Metalul inimii ți-ai bate,
Intr'o furtună de scânteii
Și jar de doruri răzbunate.

Un Badea Răget dac'ai fi
Le-ai smulge norilor vârtejul,
Dar nu știu de ți-ai ușura
Plămânii și gâttelejul?

Că Dunăre-ar avea un fiu
Pe 'ncântătoarea ei măsură,
Dar nu știu de ți-ai potoli
A pieptului arsură?

Ai prinde-un fulger de prăsea
Din câte-ți dorm afund sub frunte
Și l-ai svârli zuruitor
Din munte 'n munte.

Din vuetul de neamuri - mări
Ti-ai smulge trupul și prezența
Și pașilor tăi le-ai striga
Prin hău cadența!

RĂPIREA ILENEI

Văd codrul sfâșiat, de-asupra 'n abur negru
O pajură a pierzării,
Năuci, cu buzduganele de foc în mâini
Pe Feți-Frumoșii țării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Până să se scoale, să chibzuiască
Cu ochii somnoroși,
Le-au răpit-o pe Ileana și s'au făcut nevăzuți
Făptuitori pofticoși.

Lăsându-i s'o caute făleți și hirsuți
Dincoace - dincolo, teleap-teleap,
Pe frumoasa Sânziană le-a dosit-o
Vreun Cocoșat, vreun Harap.

Acum Sfarmă-Piatră tăpălăgos și flămând
Umblă prin țară hai-hui,
Neodihnitul Ochilă de pe-un maidan pe altul
Ochește ce nu-i.

Pe după garduri, Gerilă doarme buștean,
Intre vițe da mure,
Setilă, bleg, aprinde prin cărciumi
Dor vechiu de pădure...

Nu-i jalnic să-l întâlnești sarbăd
Pe 'nțepatul Strâmbă-Lemne
Așteptând mereu un nou Făt-Frumos
Cu porunci și semne...?

Lui Barbă-Cot îi mai iert vaerul,
C'a lui a fost fata, Ileana,
El poate să-și sfâșie barba prin spini
Umezindu-și geana.

Dar voi, frații Negoiului, Ceahlăului,
Ai Vârfului-cu-dor, ai Rățezatului,
Să vă târâți supărați printre oameni în ciuda
Harapului-Cocoșatului?

Tu, Sfarmă-Munte și tu, Soarbe-Mureș
Să vă crape ochii de somn acuma,
Lui Făt-Frumos să-i înghețe 'n mâini buzduganul
Și lui Păcală 'n colțul gurii gluma?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

... Sculați flăcăi, lăsați muntelui somnul,
Prăpăstioși și supărați, dar bateți palma,
Suntem sortiți să 'mplinim basmul, pe urmă fie ce-o fi
Cu lumea, de-a dura, de-a valma...!

IN ȚARA LUI GELU DOMN

In țara lui Gelu Domn
Nimeni nu mai are somn
Vântul nu-și mai află locul,
Lumii i-a murit norocul.

Timpul trist și uniform
Păsările-l plâng și-l dorm
Bacii 'n lăzi și-au ascuns brâul,
Caii nu-și mai mușcă frâul,

Fecioarele pe livezi
Culegând flori nu le vezi...

Peste umbra din păduri,
Luna 'n dalbii ei conduri,
Ca 'ntr'o luntre nevăzută
Trece galbenă și mută,
Doar cu-al razelor fuior
Mai mângâie rar vreun dor
Ori măi smulge-un plâns cu șoapte
Murmurat de grâne coapte
Și-l preschimbă 'n repezi ploii
Să se-audă pân' la noi...!

D E S T I N

Întinde-te brațul meu și urcă
Să vezi cărările cine-ți incurcă
Ce mână, din truditu-ne adaos,
Îndată-o parte ne-o răstoarnă 'n haos
Cine-mi lovește 'n geamuri când mă culc,
Cine s'ascunde 'n gol când mă sufuc?
Când m'am retras într'un ungher să plâng,
Cine-mi aruncă dela paartă-un răs nătâng,
Și când de lacrimi ochii mi i-am șters,
Cine se pune să mă 'ngâne 'n mers?

De-i pasere cu cioc și pene seceri
S'o 'ntreb de țara tristei ei petreceri,
De-i fiară clănțănoasă și haină
S'o 'ndrept către pierduta-i vizuină,
Pe om cu strâmbe planuri sub pleoape,
Să mi-l învit să vină mai aproape,
De-i zmeu să-l scot de după scândura tărăbii
Să ne tăiem până la moarte 'n săbii...!

TEODOR MURĂȘANU

INTRE DOUA LUMI

Luni dimineata, cu noaptea in cap, Ilie luă și el sapa pe umăr și porni deodată cu ceialalți ai casei la hotar. Aseară, când s'a întors dela Arieș, l-a întrebat pe bătrânul ce vor face dimineată.

— Mai avem „la râpă” de sapă și dacă vii și tu, îl gătam.

Ilie nu știa dacă tatăl său a vrut să facă o ironie sau a vorbit serios. El nu făcea mare spor la lucru, mai ales când începeau căldurile, dar le aducea apă și acesta era un capitol destul de important în zilele când, după o jumătate de ceas, apa se încălzea ca leșia.

Ilie își luă sapa, o sapă a lui, mai mică decât celelalte, se duse la butuc, o puse pe muchea de secure înfiptă acolo, luă ciocanul și începu să o bată. Sapa era ruginită și groasă la gură. De un an, de când o lăsase el, n'a mai umblat nimeni cu ea. Pentru ceialalți era prea mică și fără spor.

Ilie bătea din toată puterea. Ar fi vrut să aibă un ciocan mai greu și să fie cineva să-i țină sapa ca el să poată bate cu amândouă mâinile. În înserarea care se lăsa liniștită, plânsul sapei bătute se întâlnea în aer cu plânsul altor sape de prin vecini. Nici unul însă nu era așa de stăruitor și de încăpăținat ca al sapei lui Ilie. În cele din urmă a oșosit. Il cuprinse și mila de sapa asta care nu era cu nimic vinovată. Și nu-i nimeni vinovat, nici Măriuca nici Gheorghe al lui Petcu. Așa trebuia să fie. Trebuia să se rupă și cel din urmă fir și odată cu el să se prăbușească undeva în întuneric toată acea parte a copilăriei lui care se lega de Gheorghe al lui Petcu, de Toma lui Sfârluc, de Măriuca Berarului și toți ceilalți ca ei.

Când și-a dat seama de aceasta, Ilie a simțit un gol mare în suflet. I se părea că l-au prădat hoții, că i-au dus tot din casă și au rămas numai pereții goi.

Noaptea s'a visat pe malul Arieșului. Era țărnul plin de copii. Deodată cineva l-a împins fără veste în apă. Era Gheorghe al lui Sfârluc. Apa era mare și turbure, plouase la munte. Ar fi vrut să innoate dar nu-și putea mișca mâinile. Copiii de pe țărnm râdeau. Nu putea nici să strige. L-a dus apa mult în jos, până la moară. Când să-l bage sub roate, s'a sbătut și s'a trezit.

Gândindu-se la toate acestea, Ilie uită de ceialalți și o luă bi-nișor înainte. Avea numai sapa. Ceialalți aduceau fiecare câte ceva. Petrișor bătrânul, ducea traista albă cu merinde. Vasile, sluga, fedeleșul cu apă, Maria blidele, lingurile și furcuțele, legate într'o merindare iar Anica vreo câteva haine de ploae.

Locul dela râpă era aproape. Celelalte erau mult mai departe. Până „pe șes” sau „pe barz” trebuia să mergi câte un ceas iar fânatele erau încă odata așa de departe. Hotarul Podgorenilor se întindea numai spre miază noapte și foarte puțin spre miază zi. Spre răsărit era pășunea „continutul” iar spre Apus începea îndată

dincolo de Arieș, hotarul Ghirișenilor.

La Podgoreni erau „furdulașuri”. Hotarul era împărțit în trei părți : o parte cu cucuruz, alta cu grâu iar a treia era ogor pentru semănăturile de toamnă.

Acum cucuruzele erau „la râpă”. Râpa aceasta era copilul Arieșului. Venea tot pe malul stâng al apei dela Turda până sub biserica din Podgoreni, unde se pierdea printre colibebe țiganilor. Prin unele locuri era prăpăstioasă. Într'un loc prăpastia vine chiar în drumul de care, amenințând pe trecători.

Se spune că odată, demult, era acolo un pământ pe care se certau doi frați. Cearța lor ținea de multă vreme, cu toate că nu erau judecători pe atunci. Într'o vară, când unul a venit cu carul după grâu, celălalt a sărit la el în car și l-a prins de gât. S'au luptat ei în car multă vreme până fratele cel mare a scos cuțitul să-l injunghie pe cel mai mic. Atunci s'a prăbușit pământul și râpa care era departe a ajuns până la ei în drum și i-a înghițit.

S'au rostogolit cu car cu tot până jos în apa Arieșului care era mai mare atunci și curgea chiar pe sub râpă. I-au înghițit valurile și nu s'a mai știut nimic de ei. Boii au scăpat. Li s'a rupt jugul și ei au rămas sus pe marginea râpei.

Mergând pe rândul lui, Ilie își aduse din nou aminte de cele întâmplate eri pe podul Arieșului. Bine că s'a sfârșit odată.

— Vezi că ai acoperit volbura, să crească mai bine, zise serios bătrânul.

Ilie smulse cu mâna de lângă un tuleu de cucuruz o volbură cu rădăcina lungă, lungă și răsucită în formă de sfredel. Băgă de seamă că a lăsat și un pui. Il smulse și pe acesta și se hotări să nu se mai gândească în altă parte.

Săpatul mergea repede. Decând se săpa cu plugul, omul avea numai să rărească și să mai scormonească pe rânduri. Săpatul care ținea mai de mult cu săptămânile, se sfârșea acum în 3-4 zile. Plugul de săpat era singura mașinărie pe care a admis-o Petrișor. Celelalte pradă bucatele.

Pământul era uscat. Numai la rădăcina tuleului, unde s'au ascuns picăturile de rouă, mai stăruia câte-o pată umedă. Nu plouase de mult. Nici nu s'a ridicat soarele prea sus și frunzele cucuruzilor au început a se face sul. Ilie se desculță. Li intra țărâna în ghețe. Călca tot în locul de unde trăgea cu sapa fiindcă nu-l împungea țărâna. Își da silința să nu rămână înapoi. Li era groază și de gura tatălui său dar mai ales îi era rușine de cei care treceau pe drum și îl vedeau. Atâta i-ar mai trebui, să-l mai vadă și „în coadă”.

Domn la sapă și încă „în coadă”.

— Mai stați de prânz, strigă din drum Găvrila lui Bontea, un fel de văr al lui Petrișor, că i-o fi foame domnișorului.

— Foame ca foame dar începe să-i fie cald, răspunse pe acelaș ton Petrișor.

În privința aceasta Ilie știa că nici tatăl său nu era mai bun ca ceilalți. Bătea în struna lor.

— Nu mi-e nici foame nici cald, răspunse aproape supărat Ilie. Chiar supărat nu îndrăzneă să se arate fiindcă i-ar fi întărâtat și mai rău. Dece oare nu-l lasă pe el în pace, se întrebă și de data aceasta, cu ciudă, Ilie.

După ce sună fabrica de 8, săpătorii se așezară la prânz într'un loc cu cucuruz mai rar. Maria desfăcu merindarea și o întinse. Slănina albă, galbenă cu șoricul mai mult rupt decât tăiat, semn de secetă, sta acolo tolănită într'o rână. Apoi deslegă sarea din colț în timp ce Petrișor tăia din pâine câte un călcâi mare pentru fiecare și îl curăța de coajă. Din slănină tăie cinci porții nu prea mari ca să mai rămăe și pe ojină.

— Da ceapa unde-i ?

Maria scoase din straiță o altă merindare cu ceapă verde.

Tăceau toți și îmbucau lacom din pâinea de grâu treerat și din slănina puțin rancedă. Anica nu avea brișcă și mânca slănina încrestată.

La sfârșit băura apă din fedeleș, după bătrânețe, fetele la urmă și în urma lor Vasile.

Îndată după prânz traseră cu pila pe sape și începură lucrul.

Ilie săpa cu nădejde. Era numai în cămașă și cu o pălărie de pae. Soarele dogora. Noroc că din când în când venea câte-o boare de către Cluj. Ilie desfăcu cămașa să ajungă peste tot. Simți că i se fac bășici în palmă, dar nu le băgă în seamă. Avea acum poftă de lucru ca niciodată. Voia să le arate tuturor celor ce îl tot jignesc mereu că el nici la lucru nu e mai prejos decât ei.

li era udă cămașa în spate și pe față îi curgea sudoarea când îi zise Petrișor :

— Ei lasă tu, măi Ilie, și du-te după apă că îndată va sosi mumă-ta cu amiaza.

— Să mă duc la fântână ?

— Nu, du-te al Arieș.

Apa de Arieș era încă un lucru de care Petrișor nu voia să se lase. Erau în sat fântâni cu apă foarte bună, mai ales una în capul satului.

— Apa de fântână se clocește în vas, pe când apa de Arieș e bună și caldă, zicea Petrișor, și apoi, dacă trece peste șapte pietre e curată, le răspundea acelor care invocau principiul de igienă.

Ilie luă fedeleșul și porni. Trebuia să coboare râpa. Pe unde nu erau rupturi prea mari coasta era acoperită cu iarbă lucioasă și tare care crește în smocuri și se albește. Ilie știa că se chiamă colilie, dar la Podgoreni i se spunea „peuni“. Mai erau pe coastă ufișuri de măcieșe și de porumbele și ici colo câte un păr sălbat, corobeți, care nu apucau niciodată să-și coacă corobețele. Le adunau copiii și le băgau în fân. Acolo dospeau și după 3—4 săptămâni nu era poamă mai bună ca ele. Nu mai erau acre și nu mai făceau gura pungă; erau moi și zămoase.

Prinzându-te de tufe și de smocurile de peuni puteai cobori și urca destul de ușor, mai ales la 16 ani. Ilie urca coasta cu fedeleșul în spate.

li plăcea din cale afară locul acesta sălbatec. De câie ori i s'a întâmplat să răscolească epuri sau vulpi în coborișul său grăbit.

La piciorul râpei era un deși nepătrâns de ulmi, fagi și stejari tineri, printre care se încălcea în voce mărcinișul. Ilie însă cunoștea bine locul, știa cărările. Primăvara cu Tiberiu colindau toate tufișurile bercului căutând cuiburi și ouă de pasere. Găseau ouă de cioară, de țarcă, de buhă, de vindireu, de uliu chiar, iar prin râpă ouă de ceuci. Nu stricau cuiburile, nici nu luau ouăle. Le priveau numai și așteptau să iasă puii și să-i vadă cum cresc. Ouăle de buhă erau albe și rotunde, iar puii, un ghem de puf. Cele de vindireu erau roșii ca cele de paști. Cei doi copii erau mândri de ele căci se găseau foarte greu.

Bercul acesta era un loc minunat pentru jocurile lor copilărești. Dacă te ascundeai în el, nu te mai găsea nimeni. Primăvara era numai cântec de păsări și miros de lăcrămioare. Vara când focul soarelui se revărsa peste lume, în berc era umbră groasă și liniște ca de mormânt. Se auzea numai susurul gărlei și fâșiitul trestiiilor aplecate pe pânza apei. Toamna era plin de sălbătăciuni ca și râpa întreagă. Vânători nu erau prin apropiere și pe aici nici nu puteau face uz de meșteșugul lor.

Ilie coborî repede râpa și ajunse în berc. Iși scoase pălăria par'că ar fi intrat într'o biserică. Era răcoare și liniște. Undeva pe aproape, țârâia un crâstei. Sub picioarele goale simțea iarba mățăsoasă și jilavă. Pe alocuri se furisa câte-o rază de soare și răscolea din somn găzele care se luau la harță cu ea. Ilie ar fi vrut să șadă pușin dar nu era vreme de șezut. Trecu prin berc și ajunse ia malul gărlei. Printre trestii și vițe de mure coborî țarmul. Un șarpe lucios alunecă în apă și, lăsând în urma lui un unghiu din ce în ce mai mare de vălurele, trecu pe țarmul celalalt. Apa era limpede ca lacrima. Se puteau număra toate pietrele de pe fund. Lui Ilie îi venea să sară îmbrăcat în apă. S'ar fi desbrăcet el repede dar cei de sus îl așteptau. Și nici nu-i plăcea să se scalde în gărlă. Era adâncă, îngustă ca un șanț, mereu umbrită și plină de șerpi. Umplu fedeleșul, îl luă pe umăr și se întoarse. Cum gaura mică n'avea decât un dop de frunze, Ilie simțea cum îi pătrunde apa prin cămașă și îi cădea bine.

Ana sosise cu amiaza dar nu era încă vremea mâncării. Ea puse mâna pe sapa lui Ilie și săpa în rând cu ceilalți. Ii plăcea să sape și își mai scutea feciorul. Ilie inspectă mâncarea: fasole verde și tăfeji cu brânză. Bună mâncare. Oare mai e mult până la 12? Pe ceasul din turnul bisericii ungurești nu se putea distinge ora. Incercă să-și calce capul umbrei. Intinse bine piciorul și reuși. A bătut ceasul din turn, acum trebuie să sufle și fabrica. A băgat de seamă Ilie că la 12 și seara la 6 cam întârzie fabrica. Insfârșit. Bine că a dat Dumnezeu.

Intinși, culcați pe cotul stâng, în jurul celor 3 blide, săpătorii mâncau cu atâta poftă de credeai că nu mai rămân nici blide nici linguri. De câte ori mânca așa întins pe cotul stâng, Ilie își aducea aminte că așa mâncau și Romanii și era foarte mândru.

Ana după ce puse mâncarea în blide, luă iar șapa și îl duse pe Ilie al ei cu postata mult înainte.

— Lasă mamă că mi-oi șapa eu și hai șezi un pic și Dumneata că doar ai destul de alergat toată ziua.

— Doar nu m'oi uita în gura voastră, dragul mamei, și apoi de șezut om șede la iarnă, la șezătoare.

Ilie a încercat să doarmă și el după amiază dar n'a putut de căldură. S'a sculat și s'a dus la marginea râpei. Ii plăcea să privească de aici fiindcă i se deschidea în față toată câmpia Arieșului, începând din sus de Turda și până către Ludoș. În fund erau munții suri, pierduți în ceață, Munții Apuseni. De acolo vine Arieșul și mocanii la secere. Se vedea bine Cheia Turzii care rupea munții în două. La poalele munților se vedea Turda, cu cele două coșuri albe ale fabricii de ciment ce fumegau neîntrerupt. De acolo începe câmpia și se poate urmări Arieșul care sclipește ici, colo, pe sub râpă ca un balaur cu solzii de argint.

Pe malul drept al apei se vede Cristușul și Poiana și șoseaua prăfuită ce aleargă spre Ghiriș. Aici aproape e fabrica de sârmă. Și mai aproape pe stânga Arieșului, ghemuită între podul de fier și râpă, e fabrica de cărămidă. Se aude uruiul cărucioarelor și larma de țigle stricate răsturnate în vârful dâmbului de rămășițe și rupturi. Peste podul de fier trece linia ferată spre Cluj. Un tren de mărfa se târește uruindu-și fierăria peste pod și se pierde după dealul din dosul fabricii. Nu departe de pod pe Arieș în jos, se vede și se aude stăvilarul și apoi în jos de tot, departe, Sâncraiu, Luna, Grindul, câmpia și iar solzii de argint ai Arieșului. Privind de aici de pe râpă parcă ai avea în palmă toată câmpia și toate așezările acestea.

Isprăvind mai de vreme cu săpatul, Ilie a coborât pe la stăvilar și a intrat să se scalde. S'a așezat sub pânza de apă ce curgea din vârful stăvilarului. Apa îi cădea pe piept și îl acoperea în întregime. Cum sta așa nemișcat privind în josul apei, zeci de peștișori îi ciuguleau degetele dela picioare. Apa era călduță. Sus, la pod, se scaldau vreo câțiva copii dela fabrică. Copiii din sat se scaldau mult mai jos, la moară, aici veneau numai Dumineca.

Deodată apărură pe cărare două femei: Bubica, fata notarului și mamă-sa. Erau amândouă în haine albe și în loc de pălării aveau umbreluțe. Dna Natalia avea în mână un pachetel iar Bubica avea pe umăr costumul de bae. Nevăzând pe nimeni prin apropiere, fără să se ascundă prea mult după tufe, cum era obiceiul, începură ză se desbrace.

Din ascunzișul lui de apă, Ilie, cu răsuflarea oprită urmărea toate mișcările de pe făr. Vedea numai ca prin sită dar vedea destul. Bubica avea pielea neagră, arsă de soare și era subțire și lunguiață ca o știucă. E prea slabă se gândi Ilie. Bubica se întinse pe cimentul cald al stăvilarului. Dna Natalia se desbrăca mai ceremonios. Iși legă părul într'o năframă, să nu i se ude, își scoase pantofii și acum descheia la mulțimea de nasturi ce-i avea în față. Inima lui Ilie se sbătea ca peștele în undiță și cu toată ră-

coarea de sub stăvilă, simțea că se încălzește. Dna Natalia era albă și implinită. În lumina soarelui sclipea ca o statueta de porțelan. Arătarea însă ținu numai o clipă. Ilie închise ochii să și-o întipărească în minte. Nu văzuse femeie goală niciodată și încă femeie așa de frumoasă ca Dna Natalia. Ce păcat că acum în costumul de baie corpul ei pierdea orice farmec. Era un costum de modă veche care îi acoperea aproape tot corpul. Avea și volănase ca nu cumva glotul ud lipindu-se de corp să i-l arate așa cum este. De ar fi avut un costum ca al Bubichii, ce frumoasă ar fi fost.

În timp ce mama și fata stăteau întinse pe cimentul cald, liie eși din ascunzătoare, se afundă fără șgomot în apă și se duse mult în jos. Acolo eși pe țârm și veni spre ele.

— Dar dumneata de unde ai răsărit, întrebă Dna Natalia ?

— Eram mai jos și v'am văzut venind.

— Bravo, bine că avem un cavaler, zise tot Dna Natalia.

— Dar Tibi de ce n'a venit ?

— Li ajută tatii la cancelarie, răspunse de data aceasta Bubica.

— Păcat.

— Dar ce, cu noi nici nu te mulțumești ?

— Ba da, dar e altceva. De el așa fi avut lipsă acum. Aveam să-i spun ceva.

— Vre-o aventură ?

Ilie nu răspunse. Se uita la Dna Natalia și nu mai regăsea nimic din minunea de adineaori, de pe țârm. Mai era și vechi costumul, înroșit de soare și de apă. Ce păcat, își zise Ilie din nou.

Costumul Bubichii era întins pe corp și nu o acoperea peste tot.

— Frumos costum ai Bubică, cine ți l-a cumpărat ?

— Mi l-a adus mama Sâmbătă, dela Turda.

— Credeam că-i dela București. Puteați să vă luați și Dv. Doamnă unul la fel.

— Eu sunt prea bătrână.

— Despre bătrânețe lăsați să vorbească alții. Câte fete tinere n'ar schimba cu Dvoastră ?

— Domnule Ilie, adresează te rog complimentele alături, la domnișoara.

— Nu e niciun compliment doamnă. Eu nu știu de astea. Sunt tânăr și ce am în inimă, am și pe buze.

— Ia te uită domnule, dar știi că ai devenit cavaler adevărat ?

Nici nu te cunoșteam sub aspectul asta !

— Se mai schimbă oamenii doamnă Natalia.

De fapt Ilie a constatat și el cu mirare că a fost mai vorbăreț ca de obicei și mai puțin stângaci în prezența femeilor. E adevărat că pe Dna Natalia și pe Bubica le cunoștea mai de mult, dar de bună seamă și faptul că nu-l mai stânjeneau hainele era hotărâtor. Avea un corp destul de frumos. Pielea îi era bronzată și netedă, părul castaniu și puțin ondulat. Avea niște pantaloni negri de glot, de care eră foarte mândru, erau scurți și strâmți.

Intrară în apă. Aici Ilie era meșter. Inota în toate felurile : pe spate, într-o lature, în picioare, făcea fel de fel de acrobații, mai

ales când se ştia privit. Şi Bubica înota frumos. Se luară la întrecere şi câţva timp se ţinu alături de Ilie, dar obosi şi renunţă. Dna Natalia era mai greoaie în mişcări şi mai serioasă. Deşi ştia să înoate, nu prea intra în apa mare. Se delecta în jocul celor doi copii. Văzându-o aşa de retrasă aceştia o stropiră şi o siliră să se ascundă în apă. Glotul ud se lipea de piele şi valonaşele numai cu greu îşi puteau îndeplini misiunea. Dna Natalia îşi dădea seama şi se cum şfia.

— Hai să mergem în sus, zise Bubica.

Dinsus de stăvilă apă părea nemişcată, ca o apă stătătoare pe vreme liniştită. În luciul ei se răsfrângeau arinii şi mestecenii de pe maluri ca în cea mai curată oglindă.

Ilie dădu mâna Dnei Natalia şi o ajută să treacă stăvilă. Nu-l lăsă de mână nici din sus de stăvilă. Ii era cam frică şi singură înainta greu pentru că apa ajungea până dinsus de brâu şi picioarele se afundau până la glesne în nisip fin şi mărunţ ca pulberea. Bubica mergea înotând. Ilie lăsă pe Dna Natalia singură, înotă fără sgomot până la Bubica şi o cufundă în apă. Pe când se ridică Bubica furioasă, vinovatul nu era nicăeri. Într'un târziu apăru lângă Dna Natalia care râdea din tot sufletul.

— Mare ştrengar te-ai făcut. Astea la şcoală le-ai învăţat?

— La şcoala Arieşului, doamnă. Dacă mi-aş aduna toate orele de scaldă şi toate orele de şcoală, cele dintâi ar întrece cu mult pe cele din urmă. Noi am crescut pe malul Arieşului, ca raţele. Mai ales Bubica. De aceea şi arată ca o ştiucă.

— Mulţumesc pentru compliment.

— Să ştii că-i compliment. Astăzi ştiucele sunt la modă.

În drum spre casă îi ajunseră din urmă lucrătorii dela fabrica de cărămizi. Le dădeau bună seara şi înconjurându-i prin iarbă, treceau înainte. Într'un grup Ilie observă pe Măriuca. Nu ştia că umblă la fabrică. Era însă bucuros că l-a văzut cu cele două „doamne”

— Frumoasă-i fata asta a lui Beraru, zise Dna Natalia.

— Păcat că frumuseţea lor ţine foarte puţin, zise cu indiferenţă silită Ilie. La 25 de ani sunt îmbătrânite.

— Lucrează mult, mai ales după ce se mărită, complectă Dna Natalia.

În dreptul morii Ilie îşi luă rămas bun. Le-ar fi petrecut până acasă să vorbească şi cu Tiberiu dar era târziu şi trebuia să mai aducă astăzi nişte lujernă dela grădină.

ION IONAŞ

ASUPRA CRITICII LUI MAIORESCU

Încheată din principiile estetice desprinse din filosofia lui Platon, Hegel, Kant, Schopenhauer, teoria critică a lui Maiorescu a înlăturat din sfera poeziei tot ceea ce amintește despre vreo organizație cu interes practic. A înlăturat tot ceea ce este produs al reflexiunii, al rațiunii care nimicește emoția estetică și a formulat crezul *artei pentru artă*.

Am văzut (în Pagini Literare VIII, 1—2) cum emoția estetică scoate pe artist din interesele practice ale lumii și-l înalță în lumea ficțiunii ideale. Această idealitate dă obiectului tratat caracterul tipic al ideilor platoniciene pe care Schopenhauer își întemeiază teoria despersonalizării artistice. Fr. Th. Vischer, esticianul prin care Maiorescu a cunoscut pe Hegel, sub influența lui Platon, a identificat ideea cu specia deci cu tipicul. Pe aceeași linie de gândire Maiorescu susține că artistul ia obiectului *mărginirea individuală* și transpunând -l în lumina ideilor platonice îl preface în *tip*. Astfel Shylock nu este un ovreiu izolat, ci Ovreimea iar Werther nu e un amoret individual, ci este sentimentalitatea amorului.

Arta tipică este arta prin care emoția impersonală s'a desfășurat de lumea intereselor individuale. „Înălțarea impersonală este o condiție așa de absolută a oricărei impresii artistice încât tot ceea ce o împiedecă și o abate este un dușman al artei“ (Critice III, p. 61)

Pentru Fr. Th. Vischer numai privirea până la arhetipurile pure spre care este îndreptată toată viețea dă adevărate opere de artă un conținut de valoare extras din sâmburele realității, deaceia obiectivele lui erau îndreptate împotriva artei fără conținut.

În concepția „*artei pentru artă*“ pe care „Direcția nouă“ a încercat să o promoveze, frumosul și adevărul își lărgeau sfera peste întocmirile raționale ale vieții, iar dinamismul sufletească prin care se încheagă viziunea specifică a poporului rămânea nealterat, așa cum isbucnește el din frământările adânci ale scriitorului. Cristalizarea lui artistice i se da astfel posibilitatea de a depăși realizarea minoră a formelor fără fond: „Direcția veche este mai mult îndreptată spre formele din afară, direcția nouă caută mai întâi de toate fundamentul dinăuntru și unde nu-l are disprețuește forma din afară ca neadevărată și nedemnă“. (Id. p. 118).

Sentimentul patriotic pe care spiritul revoluționar din 1848 îl cerea artei, pentru Maiorescu este producător de poezie numai când n'are nici o aderență cu întocmirile vieții practice „când este un simțământ adevărat și adânc în afară de orice tendință politică“. Naționalitatea era acceptată numai în limitele adevărului.

Pe aceste baze teoretice și-a sprijinit Maiorescu argumentările împotriva celor care susțineau că emoția estetică este personală și prin ea poetul e legat de anumite condițiuni sociale care trebuie să se manifeste în artă. Arta tipică se desprinde din răsfrângerea lumii externe în fondul original al artistului, din particularitatea cu care impresiunile primite din aspectele mediului se închiagă în

personalitatea artistului.

Inspirația artistului constă într'o închegare a unei viziuni din impresiile pe care le-a cules din experiențele vieții. O operă de artă nu este decât transpunerea în formă ideală a personalității artistului, a unui fond sufletec dominat de aceste experiențe ale mediului.

Pentru Villemain și Sainte-Bauve opera de artă neprezentând omul așa cum este, ci cum ar trebui să fie, nu explică decât partea superficială a personalității scriitorului. Numai condițiile de viață și împrejurările istorice în care s'a format structura lui poetică pot să explice caracterul dominant al artei. Criticul din judecător al operei în sine a devenit un istoric literar care studiază aspectele exterioare ale vieții artistului, după considerațiuni învecinate numai cu opera de artă, făcând din critică un instrument de explicare a literaturii prin metodele științelor exacte.

Nevoind să se mărginească la un istorism sec, H Taine a introdus principiul cauzalității în explicarea personalității artistului. În concepția lui naturalistă cauzele care au determinat formarea ei se reduc la trei factori: *rasa, locul și momentul istoric*.

În studiul operei de artă, Taine a plecat dela pozitivismul lui A. Comte, după care toate fenomenele lumii, chiar și cele cu tendințe psihice, trăesc în formele fizice ale timpului, spațiului și cauzalității. După aceste considerații a înghebat el *teoria mediului*, care înlocuște individualitatea creatoare ca factor explicativ, cu factori de natură extraestetică. În felul acesta se putea justifica afirmația că literatură este expresia societății.

Dar această concepție, după care geniul întocmai ca un arbore, este produsul direct al pământului pe care s'a născut, făcea din artist un creator cu prea puțină originalitate. Luându-i-se puterea proprie prin care spiritul lui de inițiativă ar depăși rassa, locul și momentul, artistul rămâne un executor talentat, dar pasiv, al anumitor înclinațiuni pe care condițiile vieții i le-au imprimat în suflet. Dar adevăratul creator nu poate fi încătușat în aceste legături, căci prin libertatea lui de spirit se ridică deasupra naturalului și se transpune imaginar, în diferitele aspecte ale timpului și spațiului, cristalizând sensul suprem al vieții în opere eterne.

Pentru Schopenhauer *voința* face legătura omului cu lumea și ea este o caracteristică a omului comun. Personalitatea genială printr'o accentuare a intelectului o înlătură, desinteresându-se de lucrurile lumii și desfăcându-se de egoismul ei.

În structura personalității artistului Maiorescu admitea o înclinare direcțională, o îndreptare sufletească influențată de anumite împrejurări istorice „Stările afective ale sufletului se razimă pe rădăcina unitară a minții omenești, ca produs a formelor animalice” dar afirmația că „autorul este esențial determinat prin mijlocul social contemporan, rămâne o eroare”.

Teoria condiționării prin mediu a fost împrumutată de Dobrogeanu-Gherea într'un sistem de critică mai mult socială decât estetică. Creația artistică era pentru el reflexul mediului social și al

rasei din care artistul făcea parte, deaceea critica, pe lângă analiza procesului sufletesc al creatorului, trebuia să facă și analiza întregului popor, cu toate condițiile lui de viață. Urmărind finalitatea socială a artei, critica lui a deschis problema artei cu tendință și a moralității în artă.

Gherea nu se putea ridica la înălțimea speculațiilor pe care Maiorescu le-a extras din cele mai întemeiate sisteme filosofice, deaceea ideile acestuia îi păreau nebulozități metafizice pe care le combătea pătimaș, prin argumentări confuze.

În „Asupra criticii metafizice”, se întreabă el, cum se poate ca arta și emoția pe care ea o inspiră să fie în același timp *impersonale și individuale*? Toate emoțiile se petrec într-o persoană și prin urmare nu pot fi decât personale. Maiorescu în „Contraziceri” răspunde: Poetul se despersonalizează în perceperea lumii *sub specie aeternitatis*, în concentrarea tuturor privirilor asupra obiectului care încetează de a mai fi individual și devine *tip* sau *idee platonică*. Însă această percepere manifestându-se într-o operă de artă se răsfrânge prin sufletul artistului exprimându-i individualitatea. Leiba Zibal reprezintă ovrimea ca și Shilock, iar Luceafărul sentimentalitatea amorului ca și Werther; aceste figuri sunt la fel de impersonal sau tipic văzute, dar individual tratate de fiecare autor.

La un nou atac al lui Gherea intervine un răspuns al lui P. P. Negulescu: „Impersonalitatea și morala în artă”, care transpune problema mai mult pe un plan psihologic. Apoi M. Dragonirescu, bazat tot pe ideile estetice ale lui Schopenhauer, neagă întreaga critică științifică din domeniul literaturii.

Prin aceeași teorie a delimitării artei de alte domenii de natură extraestetică, T. Maiorescu da un răspuns artei cu tendințe moralizatoare.

Nu prin raportul cu lumea înconjurătoare trebuie judecată arta, ci prin realizarea ei estetică. Orice concepție artistică este în esența ei ideală, căci arta tipică a emoțiilor impersonale este reflexul unei lumi ideale, imaginile prin care ea se reprezintă, prin însăși existența lor exclud vreun raport cu materia concretă. Producând, prin despersonalizare, o uitare de sine, acea stare de contemplație, arta este morală prin însăși creația ei, căci ne descătusează de legăturile egoismului în care trebuie recunoscută rădăcina oricărui rău.

Transmiterea intenționată a unor învățături morale este imorală în înțelesul artei, pentru că scoate pe contemplator din impersonalitatea ficțiunii artistice și-l aruncă în lumea reală a egoismului. Dacă artistul rămâne în lumea de rând și nu poate produce emoții prin care să ajungă în lumea curată a ficțiunilor, opera este joasă, trivială. Artă este morală prin această misiune de înălțare pe care chiar marii artiști o *atribue frumuseții*. Artă este morală tocmai prin faptul că ridică simțurile până la frumosul etern și este imorală când se pune în serviciul unui scop. Plăsmuirea viziunii lăuntrice a artistului în materie sensibilă se face după legile artei

și nu după preceptele moralei.

În felul acesta Maiorescu caută în spirit Schopenhauerian să dea o soluție problemei moralității în artă. Cuvântul lui desigur nu este ultimul care se poate spune asupra ei. Problema aceasta nu va primi nici odăta o rezolvare definitivă pentru că ea este în funcție de diferitele concepții care se vor formula mereu asupra artei.

Prin principiul acesta de selecționare a producțiilor literare după criteriul disocierii artei de orice contingente cu viața practică, a vrut să așeze Titu Maiorescu temelii culturii noastre. Lozinca pe care pana lui ascuțită a înscris-o pe drapelul „Direcției noi” era adevărul.

Cu ce justifică poporul românesc aspirația spre o existență spirituală proprie?

„Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină care și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni” (Id. p. 167).

În ultimul lui aspect curentul *Daciei Literare* n'a fost un naționalism creator, ci un patriotism de paradă prin care se alterau adevăratele valori spirituale. E dureroasă constatarea pe care Maiorescu o face în această privință: *neadevărul* este vițiul culturii noastre în toate manifestările ei. Noi n'am făcut decât să împrumutăm idealurile prin care alte popoare și-au realizat istoria, prin forme de cultură care nu sunt decât producțiuni moarte „pretenții fără fundament”, „stafii fără trup”. Am falsificat jurnalistica prin ziare politice fără nici o doctrină, instrucțiunea publică prin școli fără profesori capabili ideii științelor academice, prin asociații fără activitate științifică.

Dacă latinismul școlii ardeleni a contribuit în largă măsură la consolidarea conștiinței de neam, prin exagerările lui ulterioare, nu putea servi de pedestal unei clădiri monumentale care să înfrunte veacurile.

Prin idealul care se desprinde din activitatea scriitorilor latiniști: libertatea neamului românesc, bazată pe dreptul ginților și dreptate socială, bazată pe dreptul naturii, renașterea culturală ardelenă este ecoul mișcării de eliberare spirituală europeană din sec. al XVIII-lea. Această mișcare cunoscută sub numele de filosofia „Luminilor”¹⁾ se servea în argumentările ei de rațiune. Întreaga ordine socială existentă, dela exercitarea puterii suverane, până la conceptul de divinitate este privită prin prisma rațiunii, care e aceeași la toate popoarele și în toate timpurile.

Prin acest raționalism reflectat în ideologia școlii ardeleni, scriitorii latiniști pentru a sprijini revendicările drepturilor poporului au înlăturat cele 17 secole care ne despărțeau de Romani. *Lexiconul dela Buda*, rezultat al unei munci îndelungate, *Tentamen criticum* al lui A. T. Laurian și *Gramatica* lui Cipariu, au falsificat filologia creind o limbă după calcule de laborator, iar *Dreptul public*, împreună

¹⁾ Pentru reflexul ei în literatură română dl. D. Popovici; *Literatură română în epoca Luminării*, curs ținut la Facultatea de Litere din Cluj în 1938/39.

---

cu *Dreptul natural* au vrut să creieze o formă de guvernământ după o consecință logică a lui Simion Bărnuțiu.

Dar pe coloanele acestor argumentări exagerate nu se putea susține pentru veceie bolta culturii românești.

Elev al școlii idealiste germane, Titu Maiorescu s'a servit de principiile maștrilor săi pentru a descoperi *adevăratele temelii* pe care să se poată clădi organismul culturii noastre „căci fără o cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al desvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești, dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor și dacă stăruște în ea atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a Istoriei: că în lupta între civilizația adevărată și o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar nici odată adevărul”.

EUGENIU TODORAN

PE MARGINEA CĂRȚILOR

Plaut, Militarul îngâmfat, trad. de N. I. Herescu, Buc. Editura Institutului de Studii latine, 1941.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fidel unei vechi concepții, cristalizată încă din 1926, cu ocazia apariției revistei „Favonius” și călcând imperturbabil spre realizarea integrală a programului anunțat în 1938, Dl. Herescu a demonstrat demult lumii literare românești și străine că un ideal susținut prin luptă organizată și neistovită energie poate deveni o realitate concretă. Aceasta, în ciuda lipsei de înțelegere sau adversității conștient susținute a unei intelectualități seduse de mirajul unor ideologii străine de spiritul mării comunități latine și de aspirațiile acestei comunități în care, fatal, prin originea noastră romanică, suntem încadrați într'o măsură și cu drepturi poate mult mai mari decât ne-am putea da seama.

Am arătat cu altă ocazie unul din multiplele aspecte ale activității D-lui Herescu în cadrul ctitoriei sale, *Institutul de studii latine*. Conformându-se programului schițat în manifestul din 1938, prin care se prevedea tipărirea pe seama marelui public a unei colecții de traduceri „în care să-i fie puse la îndemână monumentele antichității, nu în copii sarbede, fără parfum și culoare ci în *forme literare*, realizate pe cât cu puțință de oameni de litere”, Dl. Herescu ne dăruiește o asemenea traducere literară a „*Militarului Ingâmfat*” de Plaut.

Pe curba evoluției genului dramatic latin T. Maccius Plautus constituie fără îndoială o culme. Gustat cu nesaț de publicul contemporan, prezent pe scenă până în opera lui August, e admirat de Cicero, apreciat de Pliniu cel tânăr și de Sf. Ieronim și exercită o

covârșitoare influență asupra comediei franceze, îndeosebi asupra lui Molière.

Poet comic de factură populară, Plaut își încadrează personajele, tipuri caricaturale, într'o acțiune simplă de un sănătos comic multiplu, urmărind prin glumă îndreptarea moravurilor pe drumul unei morale utilitariste.

Pentru scriitorul timpurilor noastre transplantarea unei comedii plautine în solul literar autohton este o problemă de grea încercare. Întâi, tipurile ridiculizate în comedia lui Plaut nu mai au decât rare corespondențe în societatea noastră contimporană. Nu mai există sclavul viclean, parazitul fără scrupule, curtezana sau bătrânul libidinos, care erau odinioară ținta batjocurei vechilor scriitori. Apoi însăși limba acestui scriitor, diferită chiar și de latineasca lui Cicero, oferă destule greutăți pentru traducătorul modern.

Cu toate aceste obstacole Dl. Herescu s'a achitat în modul cel mai onorabil de greaua sarcină pe care și-a luat-o. Răsfoind, în mână cu originalul, traducerea românească ne putem da seama de dibăcia cu care traducătorul sesizând adevăratul sens al unei expresii arhaice sau populare, o știe rezolva pentru a ne-o oferi în forma ei cea mai acceptabilă spiritului modern. A fost nevoie a-deseori de un admirabil curaj, care poate nu va găsi înțelegerea și aprobarea vreunui savant cu concepții filologice prea rigide, dar fără acest curaj nu s'ar fi putut tăia nodul gordian al atâtor pasagi, care luate textual ar fi dat o versiune fadă și fără nici o savoare pentru lectorul modern. Căci pentru un filolog pretențios într'o traducere din latinește n'avea desigur ce să caute cuvinte ca „șic“, „amator“, „primar“ și altele. Dar nu e mai puțin adevărat că aceste cuvinte sunt de mult încetățenite în limbajul periferic al orașelor noastre și astfel scopul întrebuirii lor este atins în plin.

Căci, popular prin originea sa, prin ocupațiile (actor, director de trupă, negustor, muncitor), prin mediul în care a trăit și s'a dezvoltat, Plaut a continuat să folosească și în comediele sale un limbaj plin de arhaisme și helenisme (foarte asemănătoare cu bonjururile și mersiurile limbajului nostru de mahala), care pentru spectatorul sau lectorul roman aveau savoarea ce o oferă mahalagismele lui Caragiale publicului românesc.

Prin forța împrejurărilor traducătorul a fost aici nevoit să apeleze la limba populară pentru a ne da în toată plinătatea ei originară limba comediei plautine. Nu vom fi deci surprinși dacă vom găsi cuvinte și expresii ca: *damă* sau *damicelă* pentru *meretrix*, *șmecherie strașnică* pentru *magnas machinas*, *nu face două parale* pentru *homo haud magni preti*, *o să-l legăm la ochi* pentru *glauconam ob oculos obiciemus*, *vă tăbăcesc șalele*, *să le'mmuiați arșicele*, *ne-am curățat*, *ce dondona s'a întâmplat*, *o șmecheră numără unu*, *ține-ți pliscul* și altele de acest fel. Nu putem vedea în aceasta decât strădania traducătorului de a ne da posibilitatea să gustăm un text care a făcut deliciul atâtor secole și de a reda bogăția și prodigioasa culoare a limbii comicalului roman.

A mai avut autorul român să lupte și cu dificultăți stilistice.

Adeseori jocurile de cuvinte și calambururile, pleonasmul și repetițiile sunt aproape de netradus. Cu toate acestea vom găsi în versiunea D-lui Herescu figuri ca „ornamentis opiparisque obsoniis” redatate cu iscusință prin „ba cu giuvaericele ba cu cele mai scumpe trufandale” sau repetiții ca „m'am robit rob” și „o să-l îmbrobodim de n'o să mai vadă ce-a văzut”.

Calitatea esențială a comediilor lui Plaut era vioiciunea dialogului, Traducătorul, în străduința sa de a ni-l prezenta pe autorul latin în plenitudinea calităților lui, a pus o deosebită grijă în păstrarea intactă a acestei vivacități. Datorită acestei preocupări cititorul modern este adesea răpit de farmecul conversației și numai prezența unor elemente de viață atât de diferite de a noastră îl împiedecă să uite uneori cu totul că are în față o traducere.

Căci autorul român a avut dela început grija să elimine tot ce sta în calea înțelegerii acțiunii presei. Astfel, în traducerea numelor personajilor recurge la spiritul nostru popular creator de nimerite porecle. În locul numelor originale dar fără rezonanță pentru urechea noastră vom găsi acum un Sfarmă-Ziduri analog lui Sfarmă-Piatră din basmele poporului român, un parazit Linge-Blide, un Nătăfleată, o Sindrofică, ibovnica militarului și o Dibăcică, curtezană din Efes, care prezentate sub numele lor de Philocomasium sau Acrotelentium n'ar fi spus nimic cititorului vremii și neamului nostru.

Numărul extrem de redus de note explicative este un semn în plus, că traducătorul s'a silit să rezolve toate dificultățile unui asemenea text cu mijloace proprii, fără balastul atât de neplăcut al comentariilor.

S'ar putea aduce o pripită obiecțiune în privința titlului piesei. Într'adevăr, *gloriosus* s'ar putea traduce mai curând cu românescul *lăudăros*. Lectura piesei ne lămurește însă că militarul în chestiune este în mai mare măsură un om lăudat decât un lăudăros și că atitudinea caracteristică ce-i atrage porecla este îngâmfarea produsă de laudele exagerate ale unor vicleni interesați.

Profund înțelegător al spiritului antic și cunoscător al necesităților spirituale actuale, prin noua sa creație, Dl. Herescu reușește din nou în străduința de a lega firul rupt între două lumi îndepărtate fără violarea caracterului specific al vreuneia din ele. Astfel, încercarea care acum câțiva ani, cum prevedea Dl Herescu, ar fi întâmpinată neîncredere, astăzi impune respectul și admirația bine meritată.

ION ȚIGĂRA

Mircea Streinul: Drama casei Timoteu, Roman Editura „Cultura Românească”, București, 1941.

Autor al mai multor volume de versuri, cari l-au așezat între fruntașii liricii bucovinene, d-l Mircea Streinul cultivă, cu aceeași hărnicie, ogorul vast al prozei, reușind să realizeze opere remarcabile.

Am avut ocazia, altă dată, să arătăm calitățile poeziei d-sale, insistând în deosebi asupra laturii mistice, adânc creștine și toto-

dată, asupra perfecțiunii formale.

Un poem, cum este *Cerbul de aur*, ridică, fără îndoială, pe un poet ajuns la maturitate, cu posibilități din cele mai ispititoare.

Este interesant de remarcat, aici, faptul că, spre deosebire de confracții săi cari abandonând lira au încercat nuvela sau romanul, d-l Mircea Streinul a știut să se debaraseze dela început de acel leit liric care formează apanajul poezilor.

Vom întâlni lirism, desigur, și în *Aventura domnișoarei Zenobia Magheru*, sau *Aluion* și mai ales în *Viața în pădure* dar desfășurarea epică a conflictelor este întru toate remarcabilă.

Drama casei Timoteu, cu tot titlul de roman senzational, este o carte de amară experiență omenească, cuprinzând *destinele unei familii* peste care trece valul tulburător al vieții, o carte de pură literatură.

Ceea ce dela început trebuie subliniat este că autorul a reușit să ne dea, într-o limbă literară demnă de cei mai mari scriitori ai noștri, o descriere a vieții mărunte, cu toate bucuriile și neazurile și, prinzând *caractere* perfect verosimile.

Figura aceluia oportunist mai întâiu, apoi vajnic bătrân, Mafteiu, intră în galeria personajelor celor mai puternice din literatura românească,

Incepută din pragul adolescenței lui Mafteiu și până sub semnul morții ca spânzurat a tatălui lui, descrierea vieții acestuia ne face cunoscută străduința omului de a-și învinge destinul.

Stăpân, până la urmă pe toate bunurile câte le poate oferi lumea, el este doborât de faptul că familia i se pierde, plătind nelămurite greșeli ale trecutului.

O altă figură centrală a romanului este Lalea, femeia potcovarului Iuridovi, iubită de fiul lui Anton (Anton este băiatul lui Mafteiu) dar care duce o viață destrăbălată, explicabilă numai prin construcția-i fiziologică și influența puternică a mediului.

Dar cartea aceasta mai vrea să arate ceva și anume:

Toți acei cari se ridică de jos, din țărâtime, *fără un puternic suport moral*, atunci când intră în viața de oraș sunt distruși de aceasta.

Singura lor salvare este revenirea la brazdă, la viața mistică.

Fiecare vede însă că, atunci când omul se desmeticește — și numai în fața loviturilor soartei — este prea târziu. Ca întotdeauna, prea târziu.

Iată finele cărții:

„Primăvara era foarte frumoasă. Simțind căldura binefăcătoare a soarelui, Mafteiu îi telefonă într-o zi lui Anton, cerându-i automobilul. Imediat ce mașina sosi, Mafteiu și Andrei plecară la Cămin. Bătrânul îi ceru băiatului ca acesta să-l conducă în câmp.

— Cineva ară în apropiere, nu?

— Da, domnule Timoteu.

Bătrânul se plecă și ridică un bulgăre.

— Pământ gras și bun...

Apoi, își îndreptă privirea stinsă la soare.

Deodată își duse mâinile la ochi.

— Andrei, mi se pare că văd... (Bătrânul pierduse vederea)... Da, Andrei... văd! Nu visez... Văd! Andrei pleacă imediat la Cernăuți! Spune Veroniei c'o aștept aici... Măne vreau să ies la arat, măi Andrei! — și chiui, răscolind până departe miriștile cari așteptau fierul generos al plugului și sămânța lanurilor viitoare“.

Dar însemnările noastre se termină din cauza loviturilor de tun. Războiul ne-a întrerupt lectura.

O vom continua după ce iureșul va trece, în România Mare de mâine.

Lectura romanului ne urmărește și în nopțile când ne oprim să ascultăm simfonia gloanțelor.

AUREL MARIN

Vasile Netea: Țara Oașului. (Editura »Cartea Românească«, Biblioteca *Cunoștințe folositoare*, seria C. 109).

Am avut ocazia de a semna la activitatea publicistică a dlui Vasile Netea, ale cărui preocupări polarizează spre cercetările de istorie literară, cu toate acele lucruri a căror importanță, la prima vedere, pare de nerefinut, dar care în fond sunt cele mai indicate pentru fixarea atâtor figuri și pentru restabilirea unei epoci în ce a avut ea mai caracteristic. Sau studiile sale, concise și documentate asupra problemelor de învățământ, cum a fost cel asupra istoriei Transilvaniei în cărțile noastre de școală, pe care noi l-am semnat la timp¹⁾ ca pe un fapt de mare importanță în formarea unei culturi, dar mai ales în formarea unei discipline naționale. Lucrările sale apărând des, restrânse ca spațiu, dar pline de idei și sugestii, ne arată un spirit viu și temperamental care are priză la atâtea probleme de cultură pe care alții le ignorează.

De data aceasta ne oprim asupra cărțului sale despre Țara Oașului, formând o ediție din biblioteca Cunoștințe folositoare, dirijată de dl. Prof. Ion Simionescu. Cu această ocazie vom semna și faptul că despre acest fel de broșuri, apărând în colecții de popularizare, cum este cea de față, se scrie prea puțin. La noi e obiceiul a se scrie numai despre volume compacte și care au deosebită înfățișare tehnică, chiar când conținutul lor trece tangențial pe lângă un spirit de valoare. Se întâmplă totuși ca în aceste colecții să apară lucrări care dacă n'au nici un interes literar, pot avea unul folcloric, național, etnografic, sau de altă natură, adeseori mai importantă decât cea literară.

Cartea de față a dlui Vasile Netea e dintre acestea. Ea se oprește asupra unei părți a Ardealului de Nord, care prin spiritul său unitar în port și limbă, prin conservarea acestor atribute românești, a format o „țară“. De fapt noi credem că împărțirea Transilvaniei în „Țări“ (a Oltului, Bârsei, Hațegului, ș. a.) în afara altor organizări administrative, își are origina în vechile voievodate formate pe plaiul transilvan, care, în treacăt fie zis, au divizat forțele,

¹⁾ Vezi „România Nouă“ (20 Dec. 1940) și Revista Fundațiilor Regale (Nr. 1 pe Ianuarie 1941).

---

ușurând prin aceasta invaziile și ocupările. Chiar dl. Netea amintește de un „Oaș Vodu“, dela care s'ar trage și numele acestui ținut.

Întâia pomenire a acestui colț de țară se face în cronica lui Ureche și Simion Dascălu, numită printre altele „țări“ de felul acesta. Pentru fixarea unor date istorice în legătură cu Țara Oașului, dl. Vasile Netea face adeseori apel la o lucrare a dlui Ion Mușlea,²⁾ care după cum vedem cuprinde prețioase însemnări.

„Oșenia“, titlu de mândrie pentru acești Români, nu e numai o numire oarecare, ci o cuprinzătoare bogăție etnografică. Ei își păstrează portul, cel mai caracteristic semn al oșeniei, cu o intrasigență pe care am dorit-o calitate a atâtor români care se despart prea ușor de frumusețile naționale. E interesantă simplitatea cămășii la bărbați, dar mai ales semnul caracteristic de recunoaștere, „straița“, (Hainele lor n'au buzunări) în care își poartă cele de lipsă. La femei, deosebită e pieptenătura, înaltă și împodobită cu mărgele. Hainele, în cea mai mare parte, sunt confecțiuni casnice.

Conservatorismul în care trăesc i-a scutit de rafinament dar le-a adâncit în schimb firea aspră și acea mândrie personală care îi face adeseori răsbunători chiar în forme condamnabile cum e, de pildă, întrebuițarea cuțitului. În fond sunt religioși, în majoritatea greco-catolici. Mănăstirea Bicsad e aceea care întreține printre oșeni acest binevenit spirit creștinesc, care culminează în procesiunile fastuoase la sărbătoarea Sfintei Marii.

Viața oșenilor e simplă. Un traiu lângă câmpuri, o fuziune cu natura înprospătătoare și o muncă brută, fie păstori, fie tăetori de lemne în păduri, ori lucrând la izvoarele de apă minerală.

Nu vom uita să amintim ca pe un fapt de cea mai mare importanță, particularitatea limbei românești din Țara Oașului, care constă în prescurtările verbelor și a numelor proprii, ori prin precedarea pronumelui de verb. Prescurtările acestea le-am mai auzit și în partea de Nord a Bucovinei și în special în comunele de lângă Cernăuți, cum ar fi de pildă Voloca pe Derelui (în acte oficiale Voloca) Dl. Vasile Netea dă câteva interesante mostre folclorice cu aceste particularități, în care pe lângă cele amintite mai apare și înlocuirea lui *v* cu *z*. („zine“ în loc de „vine“)

Tot importante și vrednice de notat sunt și anumite practici de magie ori ebiceiri excepționale, pe care dl. V. Netea le dă în broșura dsale.

Aceste pagini monografice ne arată astfel existența unei omogenități compacte de românism curat și nealterat de nici o influență streină, cu un popor, aprig apărător al obiceiurilor sale. În noua fază politică, intrasigența lor le va păstra caracterul și va îngreuna desnaționalizarea, dacă nu o va face imposibilă

GEORGE POPA

---

²⁾ Cercetări folclorice în Țara Oașului.

C R O N I C I

Ne stăruie încă proaspete în memorie icoanele marilor renunțări naționale. În numele nu știu cărei dreptăți viclene ni se mutila pământul strămoșesc și ni se împingeau în robie milioane de co-naționali, fără nici un motiv. Au fost vremuri de încercări teribile. Sub povara acelor lovituri ale destinului puține neamuri ar fi putut înfrunta o prăbușire totală... Paralel cu acele lovituri fizice operau și armele demoralizării. Ne-aducem aminte, — și cine le-ar putea uita vreodată? — de acele nedrepte șarje de calomnii lansate îndeosebi de propaganda unor vecini pe cât de îngâmfași, pe atât de invidioși, care ne-ar fi vrut dispăruți în neant. Uneori ni se părea că arma aceasta din urmă întrece în ravagii pe cea de fier. Și totuși cuirasa vitalității românești a fost mai tare. Furtunile deslănțuite o clipă asupra noastră au fost neutralizate și Măria Sa Rău Împărat, care în, atâtea rânduri ne-a pândit și ne-a dorit pieirea, acum își poate frânge singur mâinile și neputința. Faptele de arme ale Românilor pentru desrobirea provinciilor dela Est n'au reparat numai onoarea unui neam, dar au trezit și admirația neamurilor imparțiale. Virtuți străbune au reînviat pe pământul sfânt al Daciei. Tineretul țării, țărani și intelectuali, înfrățiți în efortul mânăririi armelor, și în sacrificiul total, au binemeritat dela noi toți. Neamul le va eterniza memoria, iar arta și literatura, faptele...

TEODOR MURĂȘANU

S'a lansat mai demult prin revista „Lanuri” din Mediaș un îndemn către oamenii de bine, să contribuie în orice mod la ridicarea unui bust omului de aleasă factură literară care a fost Ilarie Chendi. Pe-atunci ideea aceasta, părea numai o precontzare ce nu avea să fie tradusă în fapte, față de care „culturalii” noștri manifestau un vădit dezinteres. Astăzi însă, în vremuri mult mai grele decât cele de odinioară, inițiatorii acestei opere: dd. Mihail Axente și George Popa, conducători ai revistei „Lanuri” cu frumos renume în literatura ardeleană, au dus-o la îndeplinire și bustul lui Ilarie Chendi e terminat. El a fost executat de către d. Gh. Rusu în atelierele sale de ceramică din Mediaș cu concursul prețios al sculptorului german Bögell, aflat ocazional în localitate. Astfel că, în curând Ilarie Chendi va fi așezat în fața bisericii ortodoxe, de unde va putea privi — din înmărmurirea sa — peste câmpurile colindate și iubite de el cât a fost în viață. Ziua desvelirii bustului, va da prilej de sărbătoare atât scriitorilor cât și iubitorilor de cultură, adunându-se la Mediaș spre a cinsti memoria unui literat de seamă și a unui luptător pentru cauza românească înainte de unire.

DIMITRIE DANCIU

Iancu Jianu e titlul ultimei cărți a d-lui Paul Constant, scriitorul care a continuat în literatura noastră acel gen periculos și dificil care e schița umoristică, gen arareori trecut în artă de atâția

scriitori care au căzut tocmai fiindcă stilul lor căpăta ceva din spiritul boulevardier și din anecdota de duzină. Schițele dlui Paul Constant se așează însă pe alt meridian, acela al literaturii în care umorul e mai mult o intenție de umanizare, de înțelegere chiar, fără a renunța însă la causticitate și la posibilitatea ei de a transforma caracterele. Astfel privită, literatura de până azi a dlui Paul Constant se așează pe linia unde stau scrise numele puține care au ilustrat genul: Caragiale, I. A. Basarabescu, Gh. Brăescu, continuând cu vaste posibilități drumul acestui gen care trebuie înțeles pentru a nu cădea în glumele de „pagina veselă”. Romanul mai sus amintit e însă o surpriză. Dl Paul Constant trece la viața romanțată și ne dă o carte unde apare legenda haiducului Iancu Jianu. Nimic din cărțile sale mai vechi nu găsim aci, afară de acelaș intens spirit de observație și de o adâncire a psihologiei eroilor. Despre această carte noi am scris în altă parte aprecieri mai dezvoltate. Aci vrem însă să subliniem numai câteva lucruri esențiale și anume: 1. Din tot acest roman se desprinde un spirit revoluționar, de care istoria noastră mustește și clocote. Iancu Jianu e revărsat contra unei stăpâniri nedemne și autorul îl așează lângă celelalte figuri istorice învăluite în eroism și în moarte. De-asupra acestei vieți stăruie însă acel necesar aer de legendă care se numește *haiducie*, prima fază a spiritului revoluționar. 2) Există în acest roman câteva figuri care îți rămân aproape pentru mult timp. Vom sublinia portretul Sultanei Gălășescu, impresionant prin caracterul ei de permanent sacrificiu, nerenunțând la afecția pentru Iancu Jianu care îi aducea numai neazuri. E în această femeie nu numai dragoste ci și o mare înțelegere pentru acțiunile de transformare socială. 3) Ceeace dă acestei cărți atmosfera de legendă și de originalitate, este stilul ei pitoresc, arhaic, pe care dl Paul Constant îl stăpânește cu virtuozitate. Acest stil era necesar tocmai pentru a da romanului impresia de veche povestire istorică. 4) Această viață romanțată merge pe drumul de mijloc între roman și între istorie. Nu disprețuește subtilitățile artei, dar nici nu alterează adevărul istoric. Și aceasta trebuie remarcat cu atât mai mult cu cât romanul acesta vine să îndrepte toate erorile istorice pe care le-au făcut alți autori opriți asupra lui Iancu Jianu. Nu ne vom extinde mai mult. Pe lângă cele scrise altădată, am subliniat și aceste caractere ale dlui Paul Constant care dovedește astfel noi posibilități. Cartea aceasta are, de altfel, pe lângă celelalte atribuțe amintite și semnificația unui omagiu pe care autorul îl aduce Olteniei, plaiul său natal.

Printre volumele de poezie apărute în noul sezon literar, amintim pe al dlui *Constantin Fântăneru*, cu un titlu oarecum detașat de realitate: „*Răsul morților de aur*”. La primul său volum de poeme apărut ca o surpriză, autorul nu are stângăciile debutului ci chiar o virtuozitate imagistică și verbală care trebuie reținută. Dar tocmai acest mare rafinament care se extinde și într-un proces amplu de interiorizare a ideilor, face ca poemele dlui Constantin

Fântâneru să devină sublinieri intelectualizate, al căror sens scapă adeseori, mai ales că cea mai mare parte din poeme vroind să fie concise ajung adevărate sublimări. Nu știm dacă trebuie să acordăm acestui volum o axă naționalistă cum pretindea dl L. Voita într'o cronică din „Curentul literar“, deși pe alocuri se pot sublinia tendințe, dar constatăm o mare atașare de natură, de elementele cosmice, mioritice și ca atare de un misticism care trece pe lângă fluviile de gânduri ale lui Lucian Blaga. Despre acest volum însă ne vom ocupa mai pe larg altădată și se va putea să-i găsim deficiențe tocmai din cauza unei prea mari intelectualizări. Până atunci nu ne oprim de a reproduce un poem, *Imbrăcare* (pg. 62) plin de mare tinerețe și de încredere într'un destin deosebit:

In cămăși de stele ne imbrăcăm.
In pânză și copcii de aur ne împodobim.

Umblăm ziua și noaptea și ne e rușine
să pierdem lamura inimii.

Vrăjmașul râde și spune:
„Umblați cu capul după stele verzi“.

Tăcem și întoarcem să ne vadă
mai bine steaua din frunte.

El așteaptă să se sfășie
imbrăcăminte și să ne batjocorească
Dar veșmintele noastre sunt veșnice.

GBORGE POPA

Cotiturile vremilor sunt albrăzdate de fenomene sociale de o natură particulară, cu urme mai întotdeauna, luminoase pricinuite de mersul înainte al oamenilor. Ele sunt însemnate de ciocniri între națiuni, cu repercursiuni și ecouri repetate pe decenii sau centenarii.

Războiul de o sută de ani, cu elementele-i de raport oriental cu practicile-i oferite de tenebrele evului mediu, care n'a fost totuși atât de negru cum e privit și destul de primitiv alăturat de veacul nostru, scoțând din brazda cotidianului mulțimea participantă, a creiat un haos, cel dintâiu de anvergură, după ravagiile năvălirilor.

Realismul vremii indicase strategilor forma de efect a ordinelor de chemare sub arme. Mercenariatul cu riscuri dar și cu bucurii trecătoare, ce nu-i trecător pe lume, îndulcea serbezeala vieții fără plăceri și satisfăcea pornirile fanștilor îmboldiți la aventuri așa că formarea unei armate cu mijloace de concentrări de trupe inexistente se făcea, relativ, mai repede ca azi. Cum victoriile se aranjau, dureros, pe contul învinșilor și substanțial pe al învingătorilor, la desrădăcinații voluntari se adăogau cei obligați, așa că la sfârșitul războiului într'o lume de provizorat luau naștere moravuri cu substrat instinctiv, răspânditoare de mizerii morale și materiale. Clasele sociale, învălmășite, din nevoi sau pentru distrare, o seamă de deprinderi, opuse enunțatelor zilnic, virtuți creștinești, a căror pomenire se potența pe măsura părăsirii practicării lor. Licențele amoroase hrănite cu furtul și omorul nu demult apu-

selor războaie, erau faptele banale sancționate exagerat pentru a fi reparate.

Aerul acesta trebuia să fie respirat de lumea aceea și de școli, adică de tineret cu setea lui de experiențe, mai ales.

Francois Villon, școlarul sărac și dăruit cu hrană și nume, otrăvit din copilărie, se lăsă ușor dus de porniri regretate, de fiecare dată și cu mare putere, de el. De la dragoste la crimă și rățacire printre hoji cu care face frăjie de cruce, ca să ajungă din închisori la spânzurătoarea văzută de imaginația-i aprinsă, rotunjește toată personalitatea de geniu a acestui cel dintâiu mare liric modern. Testamentele lui — Micul și Marele Testament — cuprind legatele neastâmpăratului poet, gata să fie victima măsurilor mereu prea severe ale deținătorilor puterii. Dacă în înțelegerea lui justă pentru ceea ce-l înconjoară, se consideră pe sine, într'una-l podidesc lacrimile și o-bida-l stăpâneșta într'una, din cauza stării pe care n'a dorit-o dar n'are voința, deajuns s'o înlătore. Și cum firea lui copilăros de schimbătoare-l poartă în gând, de la una la alta, el ne-a lăsat în poezia sa dela detritusul fad la amintirea mișcătoare a binefucătorului său tată vitreg și a firavei sale mame. Micile încurcături ale afacerii cu cei cu care era în legătură, precum și notele temperamentale ale acestora, iau în legatele lui Villon forma unei satire sociale înlănțuită, pentru posteritate spre a forma, în domeniul acesta, marea tradiție a literaturii franceze. Aici se strecoară și spiritul sarcastic, cinic și chiar duios, atât de specific literaturii acesteia. Accentele sale mai hotărâte se aplică împotriva acelor care i-au impus chinuri fizice. Se pare că durerile de acest fel precum și plăcerile au fost forțele împintenătoare pentru a ni le lega în formele medievale, ale literaturii. Foamea, lipsa unui culcuș moale, frigul, sunt obiectele ieremiadelor sale, iar condițiile pentru un traiu de cămin, sunt regretele lui nu și visul său familiar ca al lui Verlaine. Plânsul unit cu râsul, fețele extreme ale manifestărilor sensibilității dau lui Hugo accepțiunea artei integrale și formula îi e dată, peste atâtea veacuri de Francois Villon. Un chinuit cum a fost el, pentru care patria era valea durerii mai mult ca a plăcerii, simte totuși, împreună cu respectul de cel ce i-a fost mai mult ca tată, cu dușoia pentru nevolnica-i bătrână mamă, o legătură puternică pentru pământul Franței pe ai cărei dușmani îi blestemă :

Să îndure chinuri fără egal
Mănat de cel mai crud destin fatal
Cel ce-ar voi rău țării

(După traducerea de Zoe Veobiceanu)

Sensibil din cale afară, zdrobit uneori de această stare, este salvat de mintea lui cuprinzătoare. Soarta-l pofteste să fie mulțumit că nu e mai rău, când știe cătă durere au îndurat cei cu destine mai mari ca al lui. În gâlceava ce-o are trupul cu sufletul, el acuză pe Saturn ca vinovat de soarta sa și își deplânge decăderea prea dureroasă pentru o minte ca a lui. Dar ce să-i pese lui când aici nu poți să privești decât viața viitoare.

In care cei buni întâmpină draptate
Atunci când trec de-a vieții grea povară.

Scânteia genialității lui se vedește shakespearian și baudelairian, în viziunea morții în fața cărei se face mic și tremură din toate încheieturile, rugând pe frații lui oamenii

„Nu râdeți de noi — cădeți în păcat
Rugați pe Domnul să fie milos
Că cei cumpătați se văd arare“

care considerat, ne oprește de a arunca piatra în semenul nostru. în suferință. Vedenia hidoșeniei de stârv îl înfioară.

»Spălați de ploii și roși de vermină,
Uscați de-a vântului rea suflare,
Scobiți în stinsa ochilor lumină
De corbi flămânzi, năvăliți din zare«

Iată oribilul spectacol al celor spânzurați de justiția superficială a vremii. Durerea legată de corp ca și plăcerea, la fel îl fac să vadă formele cele mai vii. Așa dragostea lui e trezită de formele clasice ale tipului feminin.

Fața cu trăsături regulate nas drept, buze roșii, exercită asupra lui o atracție puternică deși grăsună Margot nu-i displace.

Dacă atunci, evenimentele au fost în stare să producă figura aceasta unică, nu știu ce se poate întâmpla cu cele de azi. S'ar putea totuși, deducem după inspirații următori fiecărui mare sbucium între oameni, spera că epoca noastră, răscruce, și ea, între două lumi, de peste o sută de ani, în luptă, să-și aibă rapsodul, de geniu care să-i fixeze, alambicând esența, notele caracteristice cele mai răsărite al căror specific ne scapă fiindu-ne familiare dar ar putea constitui hrana sufletului posterității noastre după cum legatele lui Villon ajunse la noi, ne duc prin toată gama de simțire care formează substanța poeziei moderne.

V. FENEȘAN

* *

În Nr. 5—6 al revistei noastre, dintr'o eroare de paginație, însemnarea despre *Poetul Moldoveanu*, a fost trecută sub semnătura d-lui George Popa, când în realitate ea a fost scrisă de către d-l Dimitrie Danciu. Rugăm să se ia act de cuvenita rectificare.

Bibliografie

- Constantin-Stelian, *Mireasa Lumii*, versuri, București 1941, 90 pp.
C. Gane, *Trecute Vieți de Doamne și Domnițe*, Vol. I. ed. IV. „Universul“ București, 1941, 472 pp. Lei 150.
I. Hașeganu, *Eminescu economist și gânditor politic*, Brașov, 1941, 66 pp.

Bibliografie :

CONVORBIRI LITERARE

apare lunar

Redacția și Administrația, București III. Str. Argentina, 39.
Abonamentul pe un an Lei 360. — Exemplarul Lei 30.

G Â N D I R E A

apare lunar

Redacția, București III. Str. Polonă Nr. 38.
Administrația, Str. Domnița Anastasia Nr. 16.
Abonamentul anual Lei 300.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

odată pe lună

Redacția și Administrația, București III. B-dul Lascăr Catargiu 39
Abonamentul anual Lei 360. — Exemplarul Lei 30.

VIAȚA BASARABIEI

lunar

Redacția și Administrația, București, Str. Alexandru Donici 32
Abonamentul anual Lei 250. — Exemplarul Lei 25.

TRANSILVANIA

lunar

Redacția și Administrația, Sibiu Str. Șaguna Nr. 6.

LUCEAFĂRUL

odată pe lună

Redacția și Administrația, Sibiu, Str. Oituz, Nr. 4.
Abonamentul anual Lei 300. — Exemplarul Lei 30.

D A C I A

bilunară

Redacția și Administrația, București, II. Str. Dionisie, 65.
Abonamentul pe an Lei 150. — Exemplarul Lei 10.

CUGET MOLDOVENESC

lunar

Redacția și Administrația, Iași, Liceul Național. Str. A. C. Cuza
Abonamentul pe an Lei 200.

F A M I L I A

apare lunar

Redacția și Administrația, București, Str. Brezoianu, 33.
Abonament pe un an Lei 300. Exemplarul Lei 30.

MEȘTERUL MANOLE

apare lunar

Redacția și Administrația, București, B-dul Elisabeta, 41.
Abonamentul pe un an Lei 200. Exemplarul Lei 20.

CURȚILE DORULUI

apare lunar

Redacția și Administrația, Sibiu, Str. Tribnei, Nr. 27—29.
Abonamentul pe un an Lei 250. Exemplarul Lei 20.

TRIBUNA LITERARĂ

apare lunar

Redacția și Administrația, Brașov, str. Reg. Carol I. 56—58.
Abonamentul, 1 an pt. partic. Lei 200. Instituții Lei 1000.
Exemplarul Lei 20.

CONTRAPUNCT

apare lunar

Redacția și Administrația, Timișoara I, Bul. Carmen Sylva, 44.
Abonament anual Lei 100. Numărul Lei 10.

REVISTA ROMÂNĂ

apare lunar

Redacția și Administrația, București, Calea Rahovei 59.
Abonament anual Lei 1000. Exemplarul Lei 60.

RAMURI

apare lunar

Redacția și administrația, Craiova
Abonament anual Lei 200. Exemplarul Lei 20.

CURRENTUL LITERAR

săptămânal

Redacția și Administrația, București I. Belvedere 6.
Abonament anual Lei 250. Exemplarul Lei 25.

CLAVIATURI

apare lunar

Redacția și Administrația, Brașov, Str. Mareșal Prezan, 45.
Abonament anual Lei 300. Exemplarul Lei 25.

LITORAL

apare lunar

Redacția și Administrația, Constanța, Str. Scarlat Vârnav, 26.
Abonament anual Lei 100. Exemplarul Lei 5.

ALBATOROS

apare bilunar

Redacția și Administrația, București II. Calea Griviței, 257.
Abonament anual Lei 100—160. Exemplarul Lei 6.
